

paul houben**Politieke druk op de massamedia in de democratische maatschappij**

Een proeve tot doorlichting van de Belgische situatie.

Fac. Soc. Wet., Leuven, juli 1974, 121 blz.
(Promotor : L. Boone)

Bij het opsporen van de bestaande literatuur betreffende het probleem dat wij ons stelden, bleek dat het onderzoek op dit vlak vooral historisch georiënteerd is. Over de actuele relatie van de politieke overheid en de massamedia in een democratisch systeem, en de beïnvloeding die uitgaat van de overheid naar de media vindt men, zeker in eigen land, niet zo veel wetenschappelijke informatie.

Het is dan ook niet verwonderlijk dat het stadium van de theorievorming nog niet werd bereikt. Zelfs op het vlak van de methodologie van het onderzoek staat men nog vrijwel nergens. Hier tekenen zich twee onderscheiden strekkingen af : de mathematisch-statistische en de filosofisch-normatieve.

Wij hebben getracht ons tussen deze twee uitersten op te stellen.

De eerste twee hoofdstukken, waarin getracht werd een omschrijving te geven van twee begrippen die centraal staan in de vraagstelling, nl. politieke informatie en politieke overheid, zijn ten dele filosofisch georiënteerd. Het begrip politieke informatie staat centraal in deze verhandeling, omdat wij vooral trachtten te onderzoeken in hoeverre de overheid deze informatie, die door de media geconcipeerd en verspreid wordt, probeert om te buigen in een voor haar gunstige richting.

We definieerden het begrip vooral naar zijn functie in de maatschappij. Over dit onderwerp werden verschillende filosofieën opgebouwd, waarvan we vooral deze van Rainer Geissler onthouden, omdat voor één keer niet met vage slogans, maar met zeer concrete en praktisch bruikbare richtlijnen aangetoond wordt hoe politieke informatie een sociaal-emancipatorische functie kan vervullen.

Vanuit deze sociaal-functionele definitie van politieke informatie luidt de vraagstelling : in hoeverre bestaat er een belangentegenstelling tussen deze aanpak van politieke informatie en de politici zelf ? Hoe tekent deze belangentegenstelling zich uit in de relatie overheid-massamedia, welke middelen gebruiken politieke instituties om hun belangen in de media door te drukken ?

In hoofdstuk 2 werd getracht een sociologische omschrijving te geven van het begrip politieke overheid. Hierbij werd opgemerkt dat de politieke overheid elitair gestructureerd is : weliswaar uiterlijk verdeeld in fracties, die elkaar echter vinden in de elitaire consensus : de elite in de maatschappij, alhoewel uiterlijk verdeeld, wordt aan elkaar gecementeerd door een gemeenschappelijk aangehouden waardenschaal. Volgens de Westduitse auteur W. ZAPP, betreft deze elite niet alleen de politieke en economische, maar ook de media-sfeer.

Dit laatste zet er ons toe aan de term 'politieke druk' enigszins te relativiseren : indien uit de latere analyse blijkt dat sommige be-

sport en jeugd

Tweemaandelijks tijdschrift

◆

Inlichtingen over de spelregels, de technieken en de tactieken van verschillende sporttakken zoals : voetbal, basketbal, volleybal, atletiek, turnen, zwemmen, handbal, tafeltennis, tennis, paardesport, skiën, waterskiën, valschermspringen, bergbeklimmen, badminton, sportspelen.

◆

Geïllustreerd met talrijke tekeningen en actiefoto's.

◆

Prijs : 60 Belg. fr. — te storten op postrekening nr. 1393.70 van Sporta v.z.w., Th. Roucourtstraat 1, 2600 Berchem.

langrijke media-posities gesocialiseerd zijn in de elitaire consensus, dan wordt politieke druk hoogst overbodig. Tot zover de eerste twee, eerder beschouwende hoofdstukken. De eigenlijke analyse wordt gestart met een op feitelijke gegevens gebaseerd overzicht van de middelen waarover de politieke overheid beschikt om de massamedia en de informatie te beïnvloeden. Hierna wordt dieper ingegaan op juridische aspecten van het probleem, op sociologisch aanwijsbare beïnvloedingsmiddelen, en op de overheidsvoorlichting van de media in België.

1. Algemeen overzicht

In de eerste plaats is de politieke overheid in een democratisch systeem verantwoordelijk voor het opstellen van een juridisch statuut betreffende de media: zij stelt de mate van vrijheid vast, de strafbare feiten, de straffen, de rechtscolleges, etc. Daarnaast is de overheid een belangrijke pressure-groep in de maatschappij: zij bestaat uit partijen en hun achterban: zij zullen trachten de informatie in een voor hen gunstige zin te laten verschijnen.

De overheid is ook een belangrijke bron van politieke informatie voor de massamedia. Door het voeren van een informatiebeleid zal de overheid trachten een gunstig beleidsbeeld op te hangen. Zij kan daarnaast bepaalde media favoriseren.

Uit dit drievoudig onderscheid blijkt dat de overheid de beschikking heeft over juridische en sociologische drukingsmiddelen. Daarnaast zijn er de economische beïnvloedingsmogelijkheden: gecontingenteerde papiervoorzieningen, financiële staatsfaciliteiten (overheidssteun aan de pers), discriminatoire verdeling van het overheidsbudget voor publiciteit, etc.

Ook de zuiver politieke beïnvloedingsmiddelen (in de enge zin van het woord) spelen een belangrijke rol: opleggen van verschijningsverbod, belemmering distributie, weigering van toegang tot officiële bronnen, aanzoeken tot het geven van een goede pers, uitnodiging tot publikatie van teksten uitgegeven door de overheid, indirecte politieke druk (het 'klimaat' waarin een journalist werkt) etc.

2. Juridisch statuut van de massamedia in België

— Enkele kanttekeningen bij het algemeen statuut van de pers. Alhoewel onze grondwetgevers België verzekerden van een liberaal juridisch statuut voor de pers, werden aanvallen op de bestaande wetten, de monarchie, de interne orde, de externe betrekkingen, en de vrede tussen de burgers strafbaar gesteld.

Uit de recente persgeschiedenis blijkt dat van deze juridische mogelijkheden tot beïnvloeding zelden of nooit gebruik gemaakt werd. Wel werd duidelijk dat in tijden van politieke en sociale instabiliteit, de overheid kritiekgevoeliger is en vlugger ingrijpt tegen het informatiebeleid van de media. (La Gauche aangeslagen tijdens eenheidsstaking '60-61, conflicten BRT/regering bij mijnwerkersstakingen '66 en '70.)

Dit is een internationaal verschijnsel, dat door verschillende bronnen herhaaldelijk bevestigd wordt.

— Het juridisch statuut van de BRT.

Na een onderzoek van de wet van 18 mei 1960, en die van 16 maart 1954, blijkt dat:

- a. op het vlak van het bestuur, het beheer en de voogdij, de regering een nog steeds al te verstrekkende invloed heeft, ten nadele van het parlement;
- b. de door de wet voorziene nieuwsconceptie niet duidelijk genoeg omschreven werd, zodat ze kan geïnterpreteerd worden

door de man die moet waken over de toepassing ervan: de directeur-generaal, die benoemd wordt door de voogdijminister;

- c. het rechtstreeks gebruik van de zendtijd door politieke instituties onbevredigend geregeld is op twee vlakken:

— politieke tribune: de verdeling van de zendtijd gebeurt volgens het Matheus-principe: zij die reeds veel hebben, hun wordt veel gegeven.

— regeringsmededelingen: de eigengereide manier waarop sommige ministers hiervan misbruik plachten te maken, getuigt allerminst van een volwassenheid, die men juist van hen zou mogen verwachten. Het is immers unfair dat een regeringslid avonden na elkaar zijn beleid mag komen verdedigen, zonder enige kans op tegenspraak, of vraagstelling.

3. Sociologische integratie tussen massamedia en politieke instituties

Zowel sociologische integratie-theorieën, als een onderzoek van de concrete Belgische situatie wijzen op een sociologische integratie tussen de twee subsystemen die wij bestuderen: de politieke instituties en de massamedia in België.

Voor wat radio en TV betreft: daar is de integratie juridisch geïnstitutionaliseerd. Op het vlak van de geschreven pers manifesteert deze integratie zich op twee niveaus:

— structurele integratie: vanwege de talrijke combinaties van belangrijke media en politieke posities in een persoon of groepering;

— culturele integratie: hiermee bedoelen we de politieke lijn die een krant er op nahoudt, en die haar verbindt met een van de grote politieke instituties.

Deze binding wordt vooral duidelijk in pre-electorale periodes. Uit deze integratie volgt dat er mechanismen van sociale controle (cultuuroverdracht, positietoewijzing, sanctionering) spelen tussen beide subgroepen. Ook hiervoor werden concrete aanwijzingen gevonden, zowel op het vlak van de relatie politieke instituties/massamedia, als op het vlak van de media zelf; (dit vanwege de structurele integratie).

4. De voorlichtingspolitiek van de Belgische overheid t.a.v. de media

Uit het onderzoek bleek dat de Belgische politieke elite een fundamenteel gebrek aan openheid vertoont in haar beleidsvoorlichting, vooral waar het «delicate», «niet-opportune», kortom door haar als ongewenst beschouwde onderwerpen betreft. Het spreekt vanzelf dat dit de werking van een kritisch informatie-apparaat in aanzienlijke mate bemoeilijkt.

Paul HOUBEN.

BIBLIOGRAFIE

A. Boeken

- DE FLEUR, M.L., *Theory of mass communications*, New York, 1970.
DE WACHTER, W., *Politieke sociologie*, Leuven, 1970.
Etudes de l'I.I.P., Zürich, 1955.
GEISSLER, R., *Democratische Basiskommunikation*, Tübingen, 1973.
PROKOP, *Massenkommunikationsforschung, 1. Produktion*, Mainz, 1972.
SULZER, R., *Tabus der bundesdeutschen Presse*, München, 1971.
WILLIAMS, R., *Communications*, Middlesex, 1971.
ZAPF, W., *Wandlungen der deutschen Elite*, München, 1965.
ZOLL, R., *Kritik, Manipulation der Meinungsbildung*, Hamburg, 1971.

marc rummens

kommunikatiesatellieten in dienst van de nieuwsmedia (pers, radio en televisie).

Fac. Soc. Wet., Leuven, juli 1974, 154 blz.
(Promotor : L. Boone)

Deze eindverhandeling had als voornaamste doel na te gaan welke dienst communicatiesatellieten kunnen bewijzen aan drie belangrijke nieuwsmedia : pers, radio en televisie.

Alvorens dit onderwerp over vijf hoofdstukken te behandelen werd in een algemene inleiding onze plaats aangeduid in de nog steeds actuele terminologische discussies omtrent communicatie, communicatiemedium, massacommunicatie, informatie. Ook werden er enkele «losse bedenkingen» verzameld i.v.m. wat aan het tijdperk van de communicatiesatelliet voorafging op het vlak van de massacommunicatie.

Het eerste hoofdstuk vormt een technische benadering, hetgeen evenwel geen aanleiding mocht zijn om dit als «minder interessant» ter zijde te leggen. Het is immers pas vanuit een — zij het dan nog beperkte — technische kennis, dat men over die wereld van elektronische communicatie beter kan oordelen.

De volgende twee hoofdstukken behandelden de satellieten respectievelijk in dienst van de pers en in dienst van radio en televisie. Het deel over de pers werd het omvangrijkste omdat wij het nodig achtten enkele nieuwe ideeën hierin te verwerken : elektronische krant en HCC (Huis Communicatie Centrale) gecombineerd met kabel en satelliet. (Ook weze opgemerkt dat relatief weinig concrete literatuur voorhanden was en dat wij ons daarom regelmatig dienden te baseren op wat hier en daar door sommige auteurs terloops was opgemerkt.)

De Pers

In het hoofdstuk over de pers is nu gebleken dat deze soort satellieten niet direct op de voorgrond treedt. Dit is echter wél het geval wanneer wij het uitsluitend zouden hebben over de **nieuwsverzameling** en de **nieuwsverspreiding** door de krant. Maar dit bleek reeds onmiddellijk onvoldoende te zijn. Er diende immers ook over de **sociale functies** van de pers te worden gehandeld.

— Wat de nieuwsverzameling betreft dient vooral te worden aangestipt dat c-satellieten niet als een nieuwe soort nieuwsbron mogen beschouwd worden, maar eerder een vorm van «wegver-

breiding» zijn naar het nieuws toe : meer kranten kunnen meer en vlugger informatie ontvangen over de gebeurtenissen in de wereld. En ten tweede zou het op te richten (of reeds opgerichte) net van grondstations in dienst van de pers eerder evolueren ten gunste van de persagenschappen die, als «fabrieken» van het nieuws, hier vlug gebruik van zullen maken.

Sterke kranten (-concerns) zijn hier evenwel ook toe in staat.

— Doorheen het gedeelte over de nieuwsverspreiding stonden een aantal ideeën centraal waaronder de HCC- en de facsimile-apparatuur met de invloed daarvan op de nieuwsverspreiding en de gedrukte media, de belangrijkste zijn.

De facsimile-apparatuur lijkt inderdaad de grote bedreiging te zijn voor het voortbestaan van de gedrukte media, vooral als onderdeel van de HCC die als een «concentratie» van de belangrijkste nieuwsmedia kan worden beschouwd (HCC : één centraal meubel in huis waarin radio, televisie, krant en telefoon verwerkt zijn. De mogelijkheden zijn legio.)

Er gaan daar o.i. evenwel bepaalde vooronderstellingen aan vooraf. Vooraleer hierop te wijzen hebben wij getracht in korte bevoordingen uit te leggen wat er vandaag leeft rond de idee van facsimile en HCC. Daarom werden auteurs zoals KOEHLER, WEBB, RIVERS, PETERSON en JENSEN, en VAN ROOY aangehaald en besproken.

Deze nieuwe technieken zouden als gevolg kunnen hebben dat het krantenpersoneel sterk wordt uitgedund. Het journalistenberoep zou een nieuw «kleed» krijgen.

Wanneer men stelt dat men de krant aan huis zal kunnen bestellen langs de kabel of rechtstreeks via de satelliet (dus d.m.v. het facsimile-systeem) zegt men impliciet ook dat er dan alleen maar een soort van krantenredacties zullen bestaan waarop enkele personen de elektronische krant samenstellen uit al het materiaal dat binnenkomt (drukkers en verdelers zijn verdwenen).

Dit is een situatie die voor de actuele (financieel) zwakke kranten zowel gunstige als erg pessimistische vooruitzichten biedt. Gunstige omdat zij in zo'n situatie minder personeel, dus minder vaste kosten zouden hebben. Pessimistische omdat de apparatuur die in de plaats komt van een deel van het personeel erg duur is, wegens het feit dat de krant in hoofdzaak zal afhangen van het aantal abonnees : zij die aan de kabel «hangen» (nu kan zij nog rekenen op de straatverkoop, wat in een situatie waar de krant de huiskamers «binnenglijdt» langs de kabel veel minder of helemaal niet het geval zal zijn). Daarbij komt dat de prijs van elektronische kranten een stuk hoger zou liggen dan deze van gewone gedrukte dagbladen.

VAN ROOY ziet dan ook de gedrukte media helemaal verdwijnen, maar RIVERS, PETERSON en JENSEN maken een voorbehoud. Als de krant zich maar weet aan te passen menen zij dat ze kan overleven. Dit «aanpassen» wordt dan vooral gezien in de zin van : overschakelen op meer commentaar en op meer beoordeling, wegens de grote concurrentie inzake nieuwsberichterij van radio en televisie.

Toch leunen de beide visies, deze van VAN ROOY enerzijds en deze van RIVERS e.a. anderzijds, ergens bij elkaar aan. Zij vooronderstellen immers alle twee dat de vraag naar «lees»-nieuws steeds sterker zal worden. Zij zien m.a.w. de situatie van het «lees»-nieuws erg positief. O.i. kan men zich evenwel sterk afvragen of dit wel degelijk het geval zal zijn in een wereld waarin de massacommunicatie hoofdzakelijk of toch meer en meer langs elektronische weg (beeld + geluid) zal geschieden.

Dit hangt nu ook nog samen met enkele sociale functies die de krant vervult : een elektronische krant zal het zeker moeilijker